

IMMORELE ONDERNEMERS EN HET NUT VAN ZWAARDER STRAFFEN

Naar aanleiding van een opmerking van premier Lubbers werd er vorig jaar een soms nogal heftige discussie gevoerd over de zin van zwaarder straffen. De algemene conclusie was dat op grond van een economische analyse zwaarder straffen geen zin heeft. In dit artikel wordt niettemin een poging gewaagd om aan te tonen dat zwaarder straffen wel degelijk zin heeft en ook volledig past binnen de gedachte achter een vrije markteconomie.

1. Afschrikking

De traditionele economische analyse van het strafrecht ziet de crimineel als een homo economicus. Deze rationeel calculerende mens pleegt een strafbaar feit als de misdaad loont, d.w.z.: als de opbrengsten de kosten overtreffen. Zo bestaat bij een diefstal het "loon" uit wat de buit bij verkoop opbrengt. Voor de vernielers van een bushokje bestaat dit "loon", de opbrengst, uit de immateriële beleving van de daad m.a.w. uit de amusementswaarde ervan.

De verwachte kosten bestaan voor de crimineel uit de uitkomst van een vermenigvuldiging, anders gezegd de subjectieve inschatting, van een drietal factoren:

- 1) de pakkans
- 2) de kans dat het, indien hij wordt aangehouden, daadwerkelijk tot een veroordeling komt
- 3) de zwaarte van de straf

De crimineel als homo economicus zou dan door middel van het variëren van pakkans, kans op veroordeling en straf van zijn daad kunnen worden afgehouden. Een mogelijk zware straf is daarbij één van de effectieve middelen, zij het vaak niet het effectiefste middel om de crimineel van zijn daad te doen afzien. Waar het in de zojuist genoemde discussie dan ook om ging was de vraag: Hoe kan de zeer lage pakkans vergroot worden?

Het belangrijkste bezwaar van de jurist tegen de afschrikkingstheorie van crimineel gedrag is dat zij alleen maar opgaat voor de gewone burger. Het probleem is echter dat de harde kern van wetsovertreders niet uit gewone burgers bestaat.

De subjectieve rationele calculatie van kosten en opbrengsten wordt bij de harde crimineel overschaduwed door, bijvoorbeeld, irrationele emoties. De economische analyse van het recht kan slechts het gedrag van de gelegenheidsdief beschrijven en met een daarop gebaseerd beleid corrigeren. Het gedrag van de doorgewinterde carrière

crimineel valt buiten de economische analyse. Voor of liever tegen hem helpen ook in deze opvatting zware straffen niet.

2. Opsluiting

Laten wij die harde crimineel eens nader bekijken. Misschien valt er voor hem nog een ander, relevanter kosten en baten plaatje te maken. Op dit moment worden de gevangenen overwegend bevolkt door zware criminelen. De crimineel in de gevangenis is een recidivist die zich veelal schuldig heeft gemaakt aan een reeks van zware (geweld) misdrijven. Stelselmatige daders worden ze genoemd in de terminologie van het Openbaar Ministerie.

De gelegenheidsdief wordt door middel van alternatieve straffen, zoals dienstverlening, leerprojecten en alcoholverkeerscursussen, buitende deur van de gevangenis gehouden.

Maar ook voor de crimineel in de gevangenis wordt de soep zelden zo heet gegeten als hij wordt opgediend. Een straf behoeft zelden geheel te worden uitgezeten. En ook al vóór de vervroegde invrijheidsstellingen wordt de straf verzacht door open detentie, dagdetentie en gratiëring.

Wat zijn de maatschappelijke kosten en baten van het opsluiten en vooral opgesloten houden van een carrière crimineel tot dat hij zijn straf volledig heeft uitgezeten? Een rekensommetje op basis van CBS-statistiek over het jaar 1088 leert het volgende. De kosten van een gevangenisstraf liggen in Nederland op f 245,- per gedetineerde per dag en zijn dus op jaarbasis rond de f 90.000,-.

De kosten bestaan uit de bouw van gevangenis en de kosten voor verzorging en bewaking van gedetineerden. Hiertegenover staan de kosten voor het vervroegd vrijlaten van een carrière crimineel: de door hem in die tijd te plegen misdaden. Deze kosten betreffen gerechtskosten, slachtoffer- en verzekeringsschade, privé beveiligingskosten en aan misdaadbestrijding gerelateerde uitgaven van de politie en zijn op

jaarbasis per crimineel rond de f 450.000,-. Amerikaans onderzoek door het Nationaal Institute of Justice in 1987 constateert voor Amerika nog veel grotere verschillen. Opsluiten kost \$ 25.000 per jaar maar vervroegd vrijlaten kost \$ 430.000 per jaar. Uit deze berekening volgt dat zwaarder straffen effectief is, en wel honderd procent. Het primaire doel van een gevangenisstraf is niet vergelding, afschrikking of resocialisatie maar simpelweg opsluiting.

3. Menselijke keuzes

Wat is de verhouding tussen de afschrikking- en opsluitingsvariant van de economische analyse van het nut van de strafmaat? Er zijn verschillen. De afschrikkingbenadering is gericht op een individuele kosten en baten afweging van de crimineel. De opsluitingsbenadering betreft de totale maatschappelijke kosten in de berekening van kosten en baten. De eerste benadering motiveert straf als een afschrikkingmiddel, de tweede benadering motiveert straf met een kosten en baten afweging van opsluiting sec. De effectiviteit van (zware) straffen is in de opsluitingsvariant niet zoals in de afschrikkingvariant het gevolg van een verandering van de subjectieve inschatting van de uitkomst van een vermenigvuldiging maar staat op zich zelf. Waar het ons hier om gaat is het verschil tussen de beide benaderingen in de onderliggende opvatting over het maken van keuzes van de homo economicus.

3.1 Het maximeren binnen een doel-middel kader

Gary S. Becker introduceerde in 1968 niet alleen de economische analyse van crimineel gedrag maar gaf tegelijk ook de traditionele, neoklassieke invulling van de homo economicus. Deze rationele calculator kiest binnen een gegeven doel-middel kader. De gekozen handeling volgt noodzakelijk uit de gegeven constellatie van doeleinden en middelen. Dit maakt de keuze mechanisch of automatisch.

In de analyse van het criminele gedrag fungeert Beckers homo economicus al gauw als middel tot excuus. De crimineel kon er ook niets aan doen: de kosten en baten afweging dwong hem tot zijn daad. Niet-crimineel handelen zou hem tot een dief van eigen portemonnee hebben gemaakt. Beckers benadering heeft veel gemeen met de benadering van crimineel gedrag van vele andere sociale wetenschappers. Zo stelt de socioloog dat milieu, raciale of andere sociale factoren de crimineel tot zijn anti-sociaal gedrag drijven. Psychologen daarentegen stellen het individu voor als een willeloos slachtoffer van zijn emoties. En dan zijn er ook nog biologen die een direct verband leggen tussen crimineel gedrag en een mesomorphisch lichaamstype of genetische dificiënties.

Wat al deze benaderingen gemeen hebben, is dat de crimineel zelf niet verantwoordelijk is voor zijn daden. De mens is geen primaire causale agens. Krachten en omstandigheden buiten zijn wil om, dwingen hem te doen wat hij doet. Er is altijd wel een excuus. De crimineel kan er niets aan doen, omdat

3.2 Het vaststellen van een doel-middel kader

Tegen Beckers neoklassieke invulling van het rationaliteitsbegrip binnen de economie

heeft Israel M. Kirzner, uit de zogenaamde Oostenrijkse school van Ludwig von Mises, bezwaar gemaakt. Volgens Kirzner maakt Becker homo economicus geen echte keuzes. Een individu maximeert niet alleen binnen een gegeven koel-middel kader maar is ook bezig het relevante doel-middel kader te kiezen, te ontdekken. Iedere beslissing bevat daarom ook een eigen keuze-moment van het individu waarvoor hij zelf als primaire agens de verantwoordelijkheid draagt. Deze wilsvrijheid is weliswaar een causaal element in het beslissingsproces maar leidt niet, zoals bij Becker, tot een strikt deterministische opvatting van het keuze proces.

Het is deze, Kirzners opvatting over het keuze-element in de economische beslissing die het best geïllustreerd wordt in de gedachte achter een vrije markteconomie. In een markteconomie is de homo economicus vrij om zijn eigen keuzes te maken. Zijn lusten en lasten gaan gelijk op met zijn vermogen zijn medemens via de markt te behagen of te mishagen. De zelf genomen beslissing maakt de mens aansprakelijk voor de gevolgen die daaruit voortvloeien. Zo geeft de investeerder-speculant bij een beurskrach ook niemand de schuld en probeert nergens verhaal te halen. Hij neemt zijn verlies.

4. Conclusie

Beckers neo-klassieke homo economicus benadrukt de afschrikkingstheorie van het strafrecht. Kirzners neo-Oostenrijkse homo economicus benadrukt de functie van opsluiting sec binnen het strafrecht. Met Kirzners bredere keuze beslissing verliest de economie haar excuus karakter voor de crimineel. De economische analyse onderstreept de verantwoordelijkheid van de crimineel, die in zijn hoedanigheid van weliswaar immorele ondernemer, de gevolgen van zijn daden, met alle daaruit voortvloeiende lusten en lasten, dient te aanvaarden. Bij vrijheid van handelen hoort verantwoordelijkheid voor de gevolgen. Mensen dienen geconfronteerd te worden met de gevolgen van hun daden, waardoor het volledig uitzitten van hun straf. Dit dwingt hen er toe om over een handeling vooraf langdurig en diep na te denken. Het niet behoeven accepteren van de kosten van een handeling daarentegen leidt tot roekeloosheid. Dit geldt zowel voor de ondernemer op de markt als voor de crimineel als homo economicus.

Mej. E. Ruygrok,
Drs. A.R. Leen.

Uit de beleidsnota van de V.Z.O..... (De volledige beleidsnota is voor belangstellenden verkrijgbaar bij het secretariaat.)

Beleidsnota

Wat is de V.Z.O.?

De VZO is in Nederland de enige vereniging van ondernemers en beoefenaren van vrije beroepen, die onverkort de markteconomie als de meest gewenste vorm van economische ordening propageert.

Zij bindt daarom de strijd aan tegen de voortgaande regelzucht van de Overheid en de organisaties van werkgevers en werknemers (de sociale partners) met betrekking tot het economische leven.

Waarom markteconomie?

De Markteconomie is die economie, waarin de beslissingen met betrekking tot de productie en de consumptie niet door de Overheid of sociale partners, maar door de burgers worden genomen, die deze beslissingen op elkaar afstemmen. De competitie in het marktmechanisme kan alleen werken door activiteiten van een groot aantal efficiënte bedrijven van verschillende grootte. Het met en naast elkaar werken van kleine en grote bedrijven is een beslissende voorwaarde voor een gezonde concurrentie en daardoor voor het functioneren van de markteconomie.

Alleen onafhankelijke ondernemingen vormen de garantie voor een maximum aan consumptiegoederen en diensten in hoeveelheid van variëteit.

Intussen is de rol van de Overheid in de samenleving onmisbaar: De Overheid heeft door middel van wetgeving tot taak de machtsconcentratie in het economische leven te bestrijden of af te breken, die het ruilproces van de burgers verstoren.

Zij dient er voort op toe te zien dan wel te bevorderen, dat burgers ingeval van ziekte, invaliditeit of werkloosheid tegen armoede beschermd worden. Zij dient in het economische leven alleen dan regelend op te treden, wanneer het particulier initiatief duidelijk in

gebreke blijft. Dit alles in het kader van de functie van de Overheid zorg te dragen voor de publieke rechtsbedeling in de samenleving, dat wil zeggen door op te treden waar dit ter bescherming van ieders rechten (en plichten) geboden is.

De burgers zijn in de eerste plaats echter verantwoordelijk voor de (financiële) gevolgen van hun beslissingen.

De markteconomie als vorm van economische ordening kan ook worden omschreven als het sociaal-economisch aspect van een democratische samenleving.

Markteconomie en democratie horen name-